

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

[Bespreking van: H. Tijssen (2009) De dominee van de NSB: Boissevain en zijn gang van de Nederlandse Hervormde Kerk naar het Nationaal Socialisme]

Damsma, J.

Published in:
Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden

DOI:
[10.18352/bmgm-lchr.7300](https://doi.org/10.18352/bmgm-lchr.7300)

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Damsma, J. (2011). [Bespreking van: H. Tijssen (2009) De dominee van de NSB: Boissevain en zijn gang van de Nederlandse Hervormde Kerk naar het Nationaal Socialisme]. *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 126(1). <https://doi.org/10.18352/bmgm-lchr.7300>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Henk Tijssen, *De dominee van de NSB. Boissevain en zijn gang van de Nederlandse Hervormde Kerk naar het Nationaal Socialisme* (Kampen: Omniboek, 2009, 175 blz., ISBN 978 90 5977 433 9).

Nederlander en bevlogen nationaalsocialist in bezettingstijd: voor veel historici een ongemakkelijke combinatie. De laatste tijd is de aandacht voor de ideologische basis van Europese fascistten echter toegenomen. Langzamerhand beginnen ook de hiaten in de geschiedschrijving van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) zich op te vullen. Binnen de NSB bestond er een groep hervormde predikanten die zich ijverig voor het nationaalsocialisme inzette. Henk Tijssen schreef over één van deze hervormde dominees, dr. Wilhelm Theodor Boissevain, een biografische studie, gericht op de theologische en ideologische ontwikkeling van het denken van Boissevain. Hij is geïntrigeerd door de vraag hoe de zijns inziens goede bedoelingen van de dominee zo verkeerd hebben kunnen uitpakken.

De auteur begint met de geschiedenis van de Hervormde Kerk en de rol van Boissevain hierin. De biografie toont dat het christendom en het Nederlandse nationaalsocialisme in een persoon sterk met elkaar verweven konden zijn. Boissevain ijverde voor hervormingen, eerst binnen de kerk en later binnen de staat. Hij verzette zich tegen de versplintering van kerk en samenleving, tegen de 'sovereiniteit in eigen kring' van Abraham Kuyper. In zijn proefschrift aan de Universiteit Leiden pleitte Boissevain voor eenheid binnen de Hervormde Kerk en tegen de verzuiling. Als een van de oplossingen zag de dominee de invoering van het ambt van bisschop. Zijn voorkeur voor eenheid en een sterke leider zou later leiden tot zijn toetreding tot de NSB.

Tijssen gaat uitgebreid in op de precieze inhoud van de theologische theorieën van dominee Boissevain. Het streven van Boissevain naar hervormingen binnen de kerk mislukte: hij greep naast het kerkelijk hoogleraarschap in Leiden, waardoor zijn frustratie groeide. Ondertussen verliep zijn persoonlijke leven eveneens stroef, zijn huwelijk met een remonstrantse vrouw liep uit in een echtscheiding. Volgens Tijssen leidde het onvervulde verlangen naar reformatie van de kerk bij dominee Boissevain uiteindelijk naar het streven tot regeneratie van het volk en de hervorming van de staat, ideeën die aansloten bij het gedachtegoed van de NSB. Bovendien was Boissevain al vroeg antidemocratisch en vertoonde hij antisemitische trekjes.

Door een combinatie van idealisme en rancune sloot hij zich in 1935 aan bij de NSB, waarna hij steeds verder radicaliseerde.

In het laatste deel behandelt de auteur de rol die Boissevain binnen de NSB heeft gespeeld. Samen met de Amsterdamse charismatische dominee Ekering legde Boissevain de theologische fundering van het nationaalsocialisme in Nederland. Beiden waren actief in de Orde van Getuigen van Christus – een protestants verlengstuk van de NSB. De biografie laat zien dat de bijdrage die Boissevain aan de NSB heeft geleverd vooral theoretisch was, terwijl Ekering nodig was om de gedachten van Boissevain voor een groot publiek te vertalen. De rol van Boissevain buiten de NSB was beperkt, hij ging nauwelijks nog naar vergaderingen van de kerkenraad en zijn diensten werden slecht bezocht. Gedurende de oorlog maakte de antikerkelijke politiek van de Duitse bezetter het de kerken immers steeds lastiger. Wel kreeg Boissevain binnen de NSB steeds meer functies te vervullen: hij onderhield persoonlijke contacten met zowel Mussert als Rost van Tonningen, en op 21 januari 1944 benoemde Mussert Boissevain tot persoonlijk adviseur. Boissevain is nooit berecht. Op 23 maart 1945 viel Boissevain van de trap van het gemeentehuis, waarna hij op 19 mei aan zijn verwondingen overleed.

De waarde van deze biografische studie ligt in het wijzen op het verband tussen christelijk denken en het nationaalsocialisme in Nederland. Het minutieus volgen van het radicaliserende gedachtegoed van Boissevain leidt tot meer aandacht voor de ideologische ontwikkeling van het Nederlandse nationaalsocialisme. Bij dominee Boissevain was zijn nationaalsocialistische overtuiging een consequente uitwerking van zijn ideeën over de hervormingen van de kerk. Bovendien laat deze studie zien dat een deel van de nationaalsocialistische beweging in Nederland – in tegenstelling tot in Duitsland – op de kerk gericht was. Het uitgangspunt van de biografie – hoe de goede bedoelingen van Boissevain tot een verkeerde afloop hebben geleid – is daarbij mijn inziens ondergeschikt. Dat leidt namelijk af van waar het boek werkelijk om draait: hoe een kerkhervormer zich tot nationaalsocialist ontwikkelde.

Josje Damsma, Universiteit van Amsterdam